

Lakatos Miklós

Beszélgetés Hajnal Béla statisztikussal, habilitált főiskolai tanárral

**Interview with statistician
and habilitated college professor, Béla Hajnal**

LAKATOS MIKLÓS, a Központi Statisztikai Hivatal ny. szakmai főtanácsadója
E-mail: drlakatosmiklos@gmail.com

Hajnal Béla 1948-ban Budapesten született. Iskoláit Kemecsén, Nyíregyházán és Debrecenben végezte. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1971-ben vehette át matematika-földrajz szakos középiskolai tanári diplomáját. 1971 és 1974 között a nagykállói gimnázium tanára lett, majd 1974-ben került a KSH-ba (Központi Statisztikai Hivatal), ahol 1984-től 21 éven át töltötte be a KSH Szabolcs-Szatmár Megyei Igazgatóságának igazgatói tisztét. 2005 és 2012 között főiskolai tanár, két éven át dékánhelyettes volt a Debreceni Egyetem Egészségügyi Karán, 2008-tól 2016-ig óraadó tanárként oktatott a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen és a Budapesti Gazdasági Főiskolán. 1975-ben felsőfokú statisztikai oklevelet kapott a KSH-ban. 1976-ban a természettudomány doktora („summa cum laude”), 1985-ben a közgazdaság-tudomány kandidátusa, 2006-ban a földrajztudományok habilitált doktora tudományos fokozatot szerzte meg. Számos tudományos cikket publikált településföldrajz, statisztika, demográfia témakörben. Két évtizeden át a *Statisztikai Szemle* folyóirat-cikk- és könyvismertető rovatának állandó szerzője volt. Több szakmai és civil szervezet tagjaként, számos nemzetközi konferencián, valamint különböző európai uniós projekteken vett részt.

Beszélgetésünk elején, ha szólnál a szülői házról, tanulmányaidról, családi körülményeidről!

1948-ban születtem Budapesten, de szüleim rövid időn belül visszaköltöztek eredeti lakóhelyükre, Kemecsére. Édesapám vasutas, édesanyám varrónő volt. Két fiatalabb testvérem van, akikkel máig szoros kapcsolatban vagyok. Az egyetem elvégzése után megnősültem, feleségem, akit középiskolás korom óta ismerek, biológia-kémia szakos középiskolai tanár, jelenleg nyugdíjas. Két gyermekünk született, mindketten közgazdászok, a pénzügyi szektorban dolgoznak. Egyikük két unokával (20 és 15 évesek) ajándékozott meg bennünket. Az általános iskolát Kemecsén, a középiskolát Nyíregyházán végeztem. Annak ellenére, hogy szakközépiskolába jártam, első próbálkozásra felvettek a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem matematika-földrajz szakára. Már az egyetemen érdekelt a tudományos kutatás, bejáratos voltam az egyetem földrajzi intézetébe, kapcsolatba kerültem *Enyedi György* professzorral, akinek hatására kezdtem el foglalkozni településföldrajzi témákkal. Bár lehetőségem lett volna arra, hogy tanársegédként az egyetemen maradjak, de 1971-ben inkább a tanári pályát választottam, és a Nagykállói Budai Nagy Antal Gimnáziumban lettem matematika-földrajz szakos tanár. Egy oktatási reform következtében, a középfokú óvónőképzés bevezetésével jelentősen csökkentették az általam oktatott tantárgyak heti óraszámát. Szakmai érdeklődésemnek kissé szűknek éreztem a középiskolai oktatást, ezért pályát változtattam, és különösebb személyi kapcsolatok nélkül, egy álláshirdetés útján, 1974-ben felvettek a KSH Szabolcs-Szatmár Megyei Igazgatóságára, ahol a Tájékoztatási osztályon kezdtem el dolgozni. Egyébként nem szakadtam el az oktatástól, egész szakmai életemben, hol mellék, hol főállásban oktattam, PhD-hallgatók témavezetését, valamint egyetemi doktori, kandidátusi és PhD-opponensi feladatokat is vállaltam.

A KSH-ba kerülve milyen megbízásokat kaptál, hogyan lettél az igazgatóság első embere?

A megyei igazgatóság Tájékoztatási osztályán kezdtem a munkát, tudatosan olvastam a KSH kiadványait és folyóiratait annak érdekében, hogy minél előbb szert tehessenek olyan íráskészségekre, mely szükséges ahhoz, hogy a statisztikai eredményeket élvezetes és áttekinthető stílusban tudjam elemezni, és az olvasók rendelkezésére bocsátani. Egész pályafutásomra rányomta e tevékenység a bélyegét, igazgatóként is fontosnak tartottam, hogy hírt adjunk a KSH-ban készült kiadványokról, különböző statisztikai anyagokról. Például az évek során a „*Kelet-*

Magyarország” című megyei napilapban körülbelül 600 ilyen jellegű cikket jelentettem meg. Az igazgatóságon 1975-ben váltottam, ugyanis ekkor szervezték országsszerte az ELAR-t (Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer). Viszonylag nagy népességszámú megyénkben, vezetésemmel 7 fős megyei szervezői csoport alakult, melyhez átlagosan 30 fő- és részmunkaidős összeíró tartozott. Kedveltem ezt a munkakört, mert módot adott arra, hogy megyénk társadalmi-gazdasági helyzetét tapasztalati úton ismerjem meg, hiszen néhány kivétellel a megye összes, 230 települését bejártam. Nem volt könnyű a minőségi munkára alkalmas összeírók szervezése, annak ellenére, hogy a kelet-magyarországi térségben igen szerények voltak a jövedelmi viszonyok, ami némileg vonzóvá tette az összeírói munkát, ugyanakkor például a gyéren lakott távoli településeken kifejezetten nehéz volt a végzettségű, számunkra elfogadható összeírókat találni. Munkakörömből közvetve engem bíztak meg az 1980. évi népszámlálás megyei felelősi teendőivel, és e jelentős munka kapcsán betekintést nyertem egy ilyen nagy összeírás teljes adat-előállítási folyamatába, mely ismeret a későbbiekben nagy hasznomra vált. Az összeírás-szervezési munka kapcsán bejártam az egész országot, megismerve a más megyékben dolgozó kollégákat, és így széles körű hivatali kapcsolatrendszerre tettem szert. Azonban érdeklődésemmel fogva vonzott a statisztikai elemzés, a távlatosabb tájékoztatási munka világa, így visszakérültem a Tájékoztatási osztályra, és ott ért az a megtisztelő felkérés, hogy nagyra becsült igazgatónk, *Szilágyi Imre* nyugdíjba vonulása után legyenek az igazgatóság vezetője.

Milyen tapasztalatokat szerezte a több mint két évtizednyi igazgatói működés során? A megye elitjéhez tartozván milyen pozíciót sikerült a KSH igazgatóságának biztosítani?

Ebben az időben KSH-szerte az igazgatói pozíciókban generációváltás zajlott le, mert ekkor vonultak nyugdíjba azok a vezető kollégák, akik többnyire az igazgatóságok 1952-es létrehozása óta irányították e szervezeti egységeket. A KSH igazgatói tisztség a megyei nómenklatúralistán szerepelt, így az igazgatói kinevezéshez a megyei pártbizottság hozzájárulására is szükség volt. Esetemben ez nem volt egyértelmű, mert 1983-ban a megyei pártbizottságnak is volt jelöltje erre a pozícióra. A KSH vezetői (*Nyitrai Ferenccé, Kiss Albert, Barabás Miklós*) ragaszkodtak a személyemhez, így hosszas egyeztetés és némi adminisztratív csavar után egy évig igazgatóhelyettesi kulcsszámmal, majd 1985-től kezdve már kinevezett igazgatóként vezettem az igazgatóságot. Ebben az időben a KSH-nak nagy tekintélye volt a megyében, a párt és a tanácsi szervek rendszeresen kértek tőlünk adatokat, elemzéseket, és véleményt mondhattunk a megyében történő főbb fejlesztések

társadalmi-gazdasági hatásairól is. Az adatgyűjtéssel szinte semmi gond nem volt (1987-ben például egy beregi termelőszövetkezet főkönyvelője autóbuszszal akarta beküldeni a két nappal elkésztett statisztikai jelentést, mert a gépkocsijuk novemberre már teljesítette az engedélyezett 30 ezer km-es futásteljesítményt). Fő törekvésem volt a KSH jó hírének terjesztése, igyekeztem a hivatali kiadványokat népszerűsíteni – és mint említettem –, rendszeresen publikáltam a helyi lapokban. A pártirányítással kapcsolatban azt tudom mondani, hogy bár volt velünk foglalkozó referens a pártbizottságon, de igazgatói ténykedésem alatt nem tapasztaltam beavatkozást a KSH belügyeibe és tájékoztatási politikájába. Tisztségemből adódóan a KSH megyei igazgatóságát számos megyei testületben, bizottságban képviseltem (például 1985 és 1990 között tagja voltam a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának), és ennek során azt tapasztaltam, hogy adtak a véleményünkre, észrevételeinket, javaslatainkat általában meghallgatták, és többnyire megfogadták. A rendszerváltozás után ugyan más politikai, társadalmi, gazdasági közegben, de ebben az időszakban is jelentős presztízst jelentett a KSH megyei igazgatójának lenni. Több országgyűlési képviselő, polgármester, főiskolai oktató rendszeresen érdeklődött a munkánk iránt, a helyi, illetve a megyei önkormányzatokkal is jó kapcsolatot alakítottunk ki. Ami pedig a két évtizedes vezetői működésemet illeti, eredményességemről és a munkám minőségéről talán a kollégáimat kellene kérdezni. Személy szerint mindig törekedtem az együttműködésre, kollégáim véleményét meghallgattam, a nézeteket egymással is ütköztettem, döntéseimért a felelősséget mindig vállaltam. Vezetői alapelvem volt, hogy az elvégzendő munkákat ellenőrizni kell, munkatársaim ezt tudomásul vették, és együttműködésükkel támogatták e tevékenységemet. Igyekeztem az arra érdemes kollégáimat helyzetbe hozni, a KSH központnak javasoltam előléptetésüket, és többüket különböző kitüntetésekre is felterjesztettem. Sok segítséget kaptam *Barabás Ivánné* igazgatóhelyettestől és *Malakucziné Póka Mária* tájékoztatási osztályvezetőtől. A takarékos gazdálkodás híve voltam (2004 végén például 12 millió forint megtakarítással adtam át a hivatalt), a bérekben és a jutalmakban igyekeztem differenciálni, a jó és lelkiismeretes munkát ily módon is elismerni. Támogattam kollégáim továbbtanulását, nyelvi képzését, és bíztattam őket publikációs tevékenység végzésére. Talán e törekvésem eredménye, hogy 1984-ben, amikor átvettem az igazgatóság vezetését, a munkatársaim egynegyedének volt felsőfokú végzettsége, 2005-re, mikor átadtam a vezetését, ez az arány kétharmadra emelkedett. A rendszerváltozás után időről időre felmerült az igazgatóságok átszervezése, létszámuk csökkentése és esetleges megszüntetése. Egyre nehezebben viseltem annak terhét, hogy néhány esetben sok évtizede az igazgatóságon dolgozó kollégáktól is meg kellett válni, és amikor az igazgatóságok régiós átszervezésére sor került, akkor ez a tény is közrejátszott abban, hogy 2005-ben vál-

tottam, és a Debreceni Egyetem főállású oktatója lettem. Hálás vagyok, hogy 1986 óta folyamatosan tagja lehetek a Magyar Tudományos Akadémia valamely (Regionális, Statisztikai, Demográfiai) Bizottságának, ahol talán a legtöbbet tanultam.

Sok évtizedes oktatói tevékenységednek mik a tapasztalatai, milyen tárgyakat oktattál, mi a véleményed a statisztika oktatásának helyzetéről, a hallgatói attitűd változásáról?

Valóban ez a tevékenység végigkísérte szakmai pályafutásomat, a teljesség igénye nélkül, oktattam az Államigazgatási Főiskola kihelyezett tagozatain, például a tanácsakadémián, a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán, a Kodolányi János Főiskolán, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi, valamint Egészségügyi Karán, a Budapesti Gazdasági Egyetemen és a Nemzeti Közszerződési Egyetemen. Az Országos Közigazgatási Vizsgabizottság tagjaként 18 éven át közigazgatási szakvizsgára felkészítő előadásokat tartottam Budapesten és négy megyeszékhelyen, még KSH-s kollégákat is oktattam és vizsgáztattam. Az általános statisztika alapjait, a társadalomstatisztikát, a gazdaságstatisztikát és a matematikai statisztika módszertanát tanítottam, de oktatási tevékenységem során rendszeresen tartottam előadásokat a demográfia, a társadalomstatisztika, a településföldrajz és a közgazdaságtan témaköréből is. Miután oktatói tevékenységemet jórészt másodállásban folytattam, nem volt könnyű összeegyeztetni az oktatást a hivatali munkámmal, miközben a tudományos munkát, a tanulmányok írását sem hanyagolhattam el. Igyekeztem mindhárom feladatnak megfelelni, ebben sokat segítettek az igazgatósági vezető kollégáim és főnökeim, akik támogatták ezt a tevékenységemet. Az elnökök részéről megkülönböztető támogatást kaptam *Nyitrai Ferenc*-től, *Vukovich György*-től és *Katona Tamás*-tól. Minden egyes órára igyekeztem lelkiismeretesen felkészülni és a hallgatók figyelmét lekötöni, mert annál rosszabb érzése nincs egy tanárnak, amikor látja hallgatói viselkedésében az érdektelenséget és a motiválatlanságot. Mindig azt mondtam a hallgatóimnak, hogy azért érdemes figyelni és aktívan részt venni az órákon, mert ezzel időt takarítanak meg, hiszen az órán iránymutatást kapnak arról, hogy az adott stúdiumnak melyek a legfontosabb részei és a vizsgán mely kérdések fognak érdemben előkerülni. Az internethasználat elterjedése – véleményem szerint – pozitívan befolyásolta az oktatói munkát, ugyanis a hallgató legtöbb esetben azonnal ellenőrizni tudja az elmondottakat, miáltal az oktatónak ezt a tényt figyelembe kell vennie, jobban fel kell készülnie előadásának megtartására. Az évek során a hallgatók felkészültsége, hozzáállása változó, mindenesetre van némi összehasonlítási alapom. Sok éve van egy statisztikai feladatsorom (melyet egyik évről a másikra csak alig változtatok), melyet tíz

évvel ezelőtt a hallgatók körülbelül 25 százalékának, ma már mintegy 40 százalékának nem sikerül első nekifutásra megoldani. Meglátásom szerint a statisztika oktatására egyre nagyobb szükség van, mert szinte minden értelmiségi szakmában kisebb-nagyobb mértékben igény mutatkozik az ilyen jellegű ismeretekre, hiszen életünk számos területét számokkal mérhetően tudjuk megismerni, jellemezni. A hallgatók egy része ennek tudatában van, tapasztalatom szerint érdeklődéssel hallgatják e stúdiummal kapcsolatos ismereteket.

Most térjünk át a publikációs tevékenységedre, pályafutásod kezdetétől publikáltál, írtál ismeretterjesztő cikkeket és önálló tanulmányokat is. Mely témák érdekeltek elsősorban?

Már az egyetemen indíttatást éreztem a tudományos tevékenység iránt, korán elkezdtem publikálni, és ambicionált, hogy tudományos fokozatot szerezzek. A természettudományi egyetemi doktori címet 1976-ban vehettem át. További tudományos, oktatói pályafutásom szempontjából meghatározó jelentőségű volt, hogy 1981-ben Enyedi György professzor biztatására a Magyar Tudományos Akadémia levelező aspiránsa lettem. Igen megtisztelő volt számomra, hogy a KSH akkori vezetői féléves tanulmányi szabadságot biztosítottak számomra annak érdekében, hogy kandidátusi fokozatot szerezzek. A benyújtott több mint 200 oldalas dolgozat Szabolcs-Szatmár megye településhálózatának infrastrukturális fejlesztésével foglalkozott, sok háttérszámítással együtt. Ehhez szintén a KSH nyújtott segítséget, mintegy hatvanezer elemi adat számítástechnikai feldolgozását biztosította számomra. Az akkor még nem divatos faktor- és klaszteranalízist alkalmazva, öt csoportját különböztettem meg a megye településeinek, amelyekre fejlesztési javaslatokat fogalmaztam meg. Tudományos érdeklődésem végig az egyenlőtlen-ségek vizsgálatához kötődött, legyen az akár demográfiai, társadalmi, jövedelmi vagy településstrukturális háttérű. Természetesen ezek a vizsgálatok főleg szűkebb pátriámhoz Szabolcs-Szatmár (1990-ben Bereg névvel kiegészülve) megyéhez kapcsolódtak, hiszen ebben a tekintetben sokat jelentett az a tapasztalat, melyet a hivatali működésem során szereztem. Ezek a tanulmányok segítettek abban, hogy a megyei fejlesztési elképzelések során képviseljem azt az álláspontot, miszerint a rendelkezésre álló, mindig szűkösnek bizonyult fejlesztési forrásokat ne elsősorban a megyeszékhelyre és annak agglomerációjára fordítsák, hanem a megye jól behatárolt leszakadó térségeit támogassák velük. Az országos rangsorokban Szabolcs-Szatmár-Bereg mindig a hátrányos helyzetű megyék között szerepelt, ez azonban Nyíregyházára és környékére nem volt igaz. Vizsgálatom negyven évet ölelt fel, és ezen időszak alatt a Nyíregyházi kistérség (járás) felzárkózása erőteljes ütemű volt,

fejlettsége alig marad el a nyugat-dunántúli megyeszékhelyekétől és környezetükétől. Az igazi leszakadás főleg a megye falusias, infrastrukturális fejlettséget nélkülöző területeire volt jellemző, amelyeket különösen sújt a gettósodás folyamata, valamint az ifjúságot érintő jelentős elvándorlás. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei folyamatokat elemezve tehát azt lehet mondani, hogy az elmúlt fél évszázad alatt egyes térségekben elindult a felzárkózás, amiben a várossá nyilvánítás ténye sokat segített. Pályafutásom elején Nyíregyházán kívül csak két városa (Mátészalka 1969, Kisvárda 1970 óta) volt a megyének, ma már 28 városunk van, és ezeknek a kisvárosoknak a fejlettsége pozitív irányban elkülönül a leszakadó térségektől, és élhetőbb körülményeket teremt az ott élők számára. Még megemlítem, hogy a civil szervezeti munkát mindig fontosnak tartottam, így két évtizeden át voltam tagja a Megyei Tudományos Alapítványnak, majdnem tíz évig elnökként vezettem a magyar-ukrán kapcsolatok fejlesztésére alapított (a külügyminisztérium által pénzügyileg támogatott) Euroclip-Eurokapocs Közalapítványt, és 2012 óta a TIT (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat) Jurányi Lajos Egyesület elnöke vagyok. Belekóstoltam a versenyszféra gondjaiba is, mert 1992 és 1995 között az Állami Vagyonügynökség felkérésére egy kereskedelmi részvénytársaság igazgatóságának elnöke lehettem.

Publikációs tevékenységednek volt egy harmadik vetülete, mégpedig az, hogy a Statisztikai Szemlében több éven át ismertetted a külföldi folyóiratokban megjelent cikkeket, tanulmányokat. Milyen tapasztalatokat szerezteél e tevékenység által?

Fiatalkorom óta törekedtem arra, hogy tárgyalóképes nyelvtudással rendelkezem. Kezdetben a német nyelvet preferáltam, egyetemista koromban nyári munkán voltam az akkori Német Demokratikus Köztársaságban, de korán nyilvánvalóvá vált, hogy korunk latinját, az angol nyelvet kell jól megtanulni. E nyelv tanulása már a fiatal felnőtt koromban történt, melyben a KSH is sokat segített, egyrészt azzal, hogy nyelvtanfolyamokon vehettem részt, másrészt, hogy sokszor delegált különböző konferenciákra, tanulmányutakra, sőt rövid idejű külföldi tanácsadói munkákra is. Például szakértőként voltam Moldovában, Macedóniában, Albániában, Koszovóban és az Észak-Ciprusi Török Köztársaságban, eljutottam Kínába, Hongkongba, az Egyesült Államokba és Kanadába is. 1995-ben Stockholmban jártam az Egészségügyi Világszervezet egy konferenciáján, ahol kaptam néhány tanulmányt, amelyeket érdekesnek találván magánszorgalomból lefordítottam, és az összefoglalóját elküldtem a *Statisztikai Szemlé*nek. Pozitív visszajelzést kaptam, és ettől kezdve körülbelül 70 tanulmányt ismertettem a külföldi statisztikai folyóiratok angol nyelvű írásaiból. A KSH Könyvtár munkatársai válogatták és ajánlot-

ták az ismertető cikkeit, ezeket többnyire elfogadtam, de volt olyan eset is, hogy visszautasítottam a megbízást, mert a téma igen távol állt tőlem, vagy, mert másként ítélt meg a tanulmány tartalmát. Mindenesetre sokat tanultam, és nagy kedvvel végeztem el ezt a feladatot is. Hasonló inspirációt jelentettek a külföldi tanácsadói munkák is, különösen azok, amelyekkel az említett balkáni országok népszámlálásait segítettük. Esetükben kifejezetten ügyelni kellett arra, hogy a jelentős számú kisebbségekkel kapcsolatos népszámlálási felvételek a megfelelő nemzetközi ajánlások szerint történjenek. A KSH vezetői közül kiváló szakmai kapcsolatba kerültem Józsa Péterrel és Rózsa Gáborral. Szakmai útjaim közül legnagyobb élményem Kínához kötődik, hiszen többször volt alkalmam látni és tapasztalni e hatalmas országban történt változásokat, ezért előszeretettel kutattam fel a Kínával kapcsolatos cikkeket, és igyekeztem a magyar olvasókat is tájékoztatni ezekről az írásokról.

Kína ma a világ érdeklődésének középpontjában van. A KSH-ból viszonylag keveseknek volt módjuk eljutni ebbe a kissé titokzatosnak tűnő országba. Légy szíves, mondd el tapasztalataidat és véleményed a fejlődésről, amely e hatalmas országot jellemzi.

Lenyűgözők voltak a személyes élményeim: tíz évnyi különbséggel kétszer voltam Kínában és egyszer Hongkongban, így fejlődésében érezkeltem, hogy a kínai metropoliszok közül például Sencsen a legfejlettebb nyugati városok (London, New York, Chicago) városképével vetekszik. Ugyanakkor jól kivehető volt a nyugati életmód elterjedése mellett a kínaiakra jellemző sajátos viselkedési kultúra, valamint öntudatuk és büszkeségük országuk hagyományaira, hosszú, több ezer évet felölelő történelmükre. Kínával kapcsolatban közismert, hogy a nyitás politikája 1978-ban indult el. A világ legnépesebb országa azóta olyan gazdasági növekedést ért el, amelyhez nincs mérhető az emberiség modern kori történetében. Az elmúlt évtizedben sorra előzte meg a bruttó hazai terméket tekintve Olaszországot (2005), Franciaországot (2006), az Egyesült Királyságot (2007), Németországot (2008) és Japánt (2009). 2010 óta már csak az Egyesült Államok előzi meg a termelés volumenében, de a növekedési ütemek közötti különbségekből kiszámítható, hogy néhány éven belül Kínáé lesz a világ legnagyobb gazdasága (már jelent meg olyan tanulmány, amely szerint ez bekövetkezett). Népsége négyszerese az Egyesült Államokénak, ezért néhány évtizednek el kell még telnie ahhoz, hogy a kínaiak az amerikai állampolgárok szintjén éljenek. Jövőbeli fejlődésének katalizátora a csúcstechnológia lesz. A haditechnika és a zöldtechnológia felfutásának nélkülözhetetlen forrásai a ritka-éremek, ezek fellelhetőségének 93 százaléka Kínára korlátozódik. Az ország már

ma is csúcstechnológiai nagyhatalom, bár szereti magát a világ legnagyobb fejlődő országának tekinteni. A nyitás politikájával egyidejűleg a népességnövekedés mérséklésére bevezették az egygyermekes születéskorlátozó politikát. A négy évtized (1979–2019) alatt elmaradt születések számát legalább 60 millióra becsülik. E politika arra kötelezte a kínai szülők generációit, hogy igen nagy büntetést fizessenek a nem engedélyezett gyermekek megszületéséért, illetve a nők az első gyermekük megszületését követő terhességkor vessék alá magukat abortusznak. Ezek az intézkedések arra készítették a családokat, hogy a „terven felül” született gyermekeket a hatóságok elől elrejtetten neveljék fel.

2015-ben engedélyezték a „kétgyermek-politikát”, mert a „kínai gazdasági növekedés motorja (a bővülő munkaerő) közel került a leálláshoz”. A döntést elkésettnek tartják, mert 2017-ben 3,5 százalékkal csökkent az élveszületések száma 2016-hoz viszonyítva. 2015-ben 16,6, 2016-ban 17,9, 2017-ben 17,2, 2018-ban 15,2, 2019-ben 14,7 millió újszülöttet regisztráltak Kínában. Mintegy 25-30 millió fiúnak, fiatalembernek nincs vagy nem lesz párja, mert az abortuszoknál „előnyben részesítették” a lányokat, mivel ők a hagyományos kínai felfogásban kevésbé értékesek, mint a fiúk. A szülők a fiúkat öregkori gondozójuknak tekintik, mivel a lányok a hagyomány szerint elköltöznek vőlegényük szüleihez. E boldogtalan kínai férfiak meg vannak fosztva a házasság reményétől, ami nyugtalanságot okozhat. Ha a tárgyalások eredményre jutnak, néhány tízezer fiatal észak-koreai nő érkezése várható, ami azonban csepp lehet a tengerben. 2019 óta a születéskorlátozó politikát felváltotta a „független termékenység” gyakorlata, megengedve az embereknek, hogy annyi gyermekük legyen, amennyit csak akarnak. Kínában, általában amerikai egyetemekkel karöltve, egyre kiterjedtebb társadalomkutatást valósítanak meg. Vizsgálják például a foglalkozás, a presztízs és a szubjektív egészség kapcsolatát, az idősek fizikai és mentális egészségét befolyásoló tényezőket, a dohányzás, valamint a magas vérnyomás okozta halandóság összefüggéseit, az idősek aktív élettartamának új jellemzőit, továbbá az egyéb társadalmi sajátosságokat. E vizsgálatok is alátámasztják, hogy a kínai társadalom gyors ütemben változik, és megtartva ötezer éves kulturális hagyományait, a XXI. század meghatározó nemzetévé válik.

Még egy utolsó kérdés: mivel töltöd nyugdíjas napjaidat?

Az erdő szélén lakunk, így nejemmel majdnem minden nap 6 km-t gyalogolunk (nem sétálunk!). No running, no jogging, only walking – ahogy egy indiai orvosprofesszor ajánlotta húsz évvel ezelőtt egy nemzetközi statisztikai konferencián. Televíziót korábban sem néztem, így most van időm olvasásra, mert a szépirodalom sokáig

kimaradt az életemből. Évente 40-50 órában tanítok, vagy előadást tartok. A TIT-ben is van feladatom, és a PhD-hallgatóm is remélhetően révbe ér a közoktatási migrációt vizsgáló értekezésével. Évente nyolc ismertetésemet közli a *Nemzetközi Statisztikai Figyelő*, és egy-két hónaponként a *Kelet-Magyarország* is megjelenteti fél újságoldalmi elemzésemet. Minden héten egy napot Budapesten töltök, a családi kapcsolatok erősítését igen fontosnak tartom. Nagy örömmel tölt el, hogy *Balázs* unokám harmadéves közgazdász hallgatóként a Corvinus Egyetemen egy csoportnak statisztikagyakorlatokat tart.

Köszönöm a beszélgetést, jó egészséget kívánok!